

NEKOLIKO RIJETKIH PRIMJERAKA MAJOLIKE 15. STOLJEĆA IZ ZADRA

Sofija Petricioli

U Zadru je gotovo redovita pojava da se prilikom arheoloških istraživanja starijih razdoblja nailazi na fragmente keramičkih predmeta kasnogotičkih i renesansnih karakteristika.

Takav se slučaj dogodio i u travnju 1984. godine kad je zadarski Zavod za zaštitu spomenika kulture uređivao vrt Nadbiskupske palače. Kako vrt cijelom svojom površinom leži na dijelu rimskog foruma, načinjene su dvije sonde. U jednoj, koja se nalazi pod zapadnim zidom vrta, našao se rimski bunar, kasnije pretvoren u deponiju. Nalaz je bio vrlo interesantan obzirom da se pretpostavlja da je bunar bio suvremen forumu. Ali jednako tako je bio interesantan i sakupljeni materijal iz deponije. Uz nešto staklenih¹ fragmenata našao se veći broj keramičkih fragmenata slikane i gravirane keramike te jednostavnijeg kuhinjskog posuda. Cijeli taj materijal dospio je u do sada već vrlo bogatu zbirku keramike Kulturno-historijskog odjela Narodnog muzeja u Zadru. Do sada je rekonstruirano devet predmeta od kojih gotovo svi zaslužuju posebnu pažnju jer se svojim oblikom i vremenom izrade posebno ističu među ostalim predmetima zbirke.

Ako ih složimo u neke skupine mogli bismo formirati grupu od tri vrča neobičnog oblika, četiri vrča klasičnog kasnogotičkog oblika s crtežom što ih datira u ranije razdoblje, jednu veću posudu s graviranim ukrasom i malu hispanomaursku zdjelicu.

Ovom prilikom posvetit ćemo pažnju dvjema grupama vrčeva. Prva tri vrča posebno su značajna. U poznatoj mi literaturi nisam mogla naći odgovarajući komparativni materijal, a u kontaktu s talijanskim stručnjacima dobila sam vrlo oprezne odgovore. Upravo iz toga razloga smatram potrebnim da ih objavim kako bi što većem broju stručnjaka bilo omogućeno da ih pokušaju datirati.

Vrč inv. br. 2199 (vis. 23,5 cm)

Vitak, s visokom stopom koja se naglo širi u okrugli trbuh, a zatim postepeno prelazi u relativno kratko grlo, ne baš osobito velikog otvora i izraženog kljuna. Na poleđini ima usku ručku okruglog presjeka. Cijeli je gusto prekriven crtežom u tamnoj sivoplavoj boji. Pojas na predjelu

¹ I. Fadić, Nalaz srednjovjekovne staklene čaše tipa »Krautstrunk« u Zadru, Starohrvatska prosvjeta III ser. 15/1985, str. 243—253.

grla podijeljen je u tri pravokutna polja ispunjena biljnim motivom u obliku križa. Na plaštu su četiri velika i uspravljena eliptična polja ispunjena velikim cvijetom sličnim suncokretu. Na stražnjoj strani okomito uz ručku su vertikalne crte, a između njih stupac krivudavih poteza što dočaravaju pletenicu. Na stopi su vrlo izduženi »S« motivi.

Vrč je sastavljen iz većeg broja fragmenata pomoću kojih se moglo odrediti kompletni oblik. Isto tako pomoću sačuvanih dijelova crteža može se rekonstruirati cjelokupni slikani ukras.

Vrč inv. br. 2200 (vis. 23,5 cm)

Po obliku je identičan prethodnom vrču, pa je čak stopa koja nije sačuvana rekonstruirana na osnovi stope toga vrča. Tek je nešto malo manjeg opsega trbuha.

I on je gusto prekriven crtežom iste tamnoplave boje. Motiv na grlu podijeljen je u dva horizontalna pojasa, gornji je prekriven iskrižanim kosim kratkim potezima, a drugi dugom palminom granom. Plašt prekriva široka traka na kojoj slovima gotičke minuskule piše AMOR. Ispred, iznad i iza slova ubačeni su mali zrakasti elementi. Ispod trake s natpisom još je jedan pojas sa zrakastim ukrasima.

Nema nikakve sumnje da su ta dva vrča izrađena u istoj radionici jer je osim identičnog oblika potpuno ista i nijansa plavosive boje. Tražeći sličnosti u literaturi najbliža im je skupina od šest vrčeva koje je publicirao G. Conti.² On ih stavlja u grupu »stile archaico«, datira u sredinu 14. stoljeća i smješta u Orvieto. Sličnost s tim vrčevima je u izrazito visokoj stopi, iako moramo priznati da su stope naših vrčeva još više. Također imaju sličnost u tankoj ručki okruglog presjeka. Tri od šest vrčeva iz Orvieto imaju također isti okrugli trbuh. Što se tiče slikanog ukrasa, sličnost je mnogo manja, pa gotovo i nikakva. Samo jedan vrč³ iz Orvieto ima niz krivudavih linija što dočaravaju pletenicu, a donekle se mogu usporediti i sa »S« motivima na stopi vrča br. 2199. Orvietanski vrčevi su originalni na prvome mjestu po ukrasu koji je djelomično izrađen u reljefu, zatim po tome što pozadinu motiva imaju popunjenu gustom mrežom poteza, a kao treće spomenimo zelenosmeđi kolorit. Sve ove osobine udaljavaju ove predmete od naših vrčeva, no u odnosu na sav ostali materijal objavljen u literaturi, ova skupina vrčeva ostaje im najbliža.

Vrč inv. br. 2201

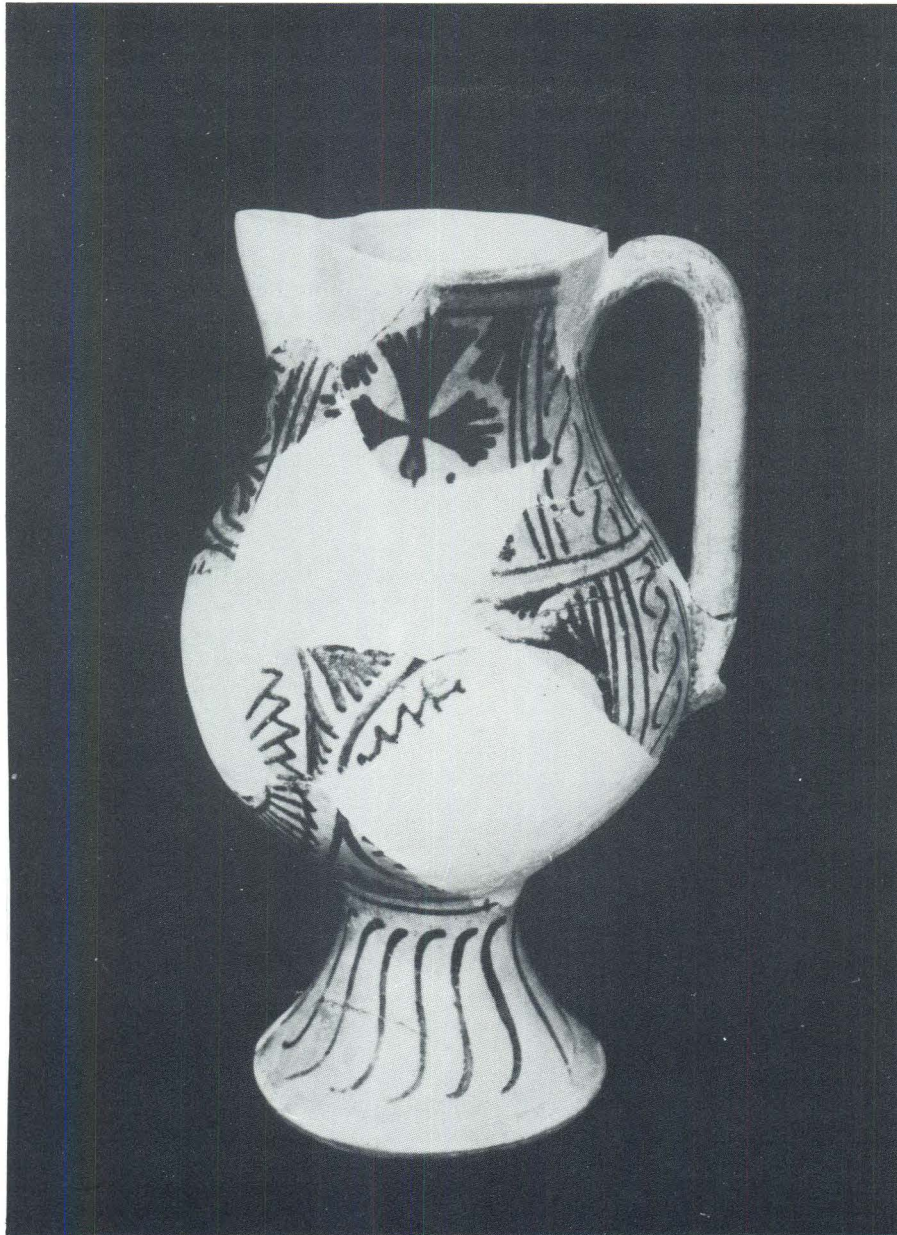
Treći vrč iz ove grupe najneobičniji je keramički predmet koji se do sada našao u Zadru. Ima vrlo izražene ljudske oblike. Na žalost cjelokupna površina mu je vrlo oštećena jer je sastavljen iz velikog broja malih fragmenata s kojih je otpao veći dio glazure s bojom. Uz to nije nađen najinteresantniji antropomorfni dio — glava, pa je daleko od one kvalitete koju je imao i po kojoj bi zavrijedio da se uklopi u sve kompendije o talijanskoj majolici.

Na visokoj stopi jednakog oblika kao kod prethodna dva vrča smješten je okrugli trbuh iz kojega izlazi izvijeni kljun za lijavanje. U gornjem dijelu vrč poprma ljudski oblik, naglo se sužavajući prema

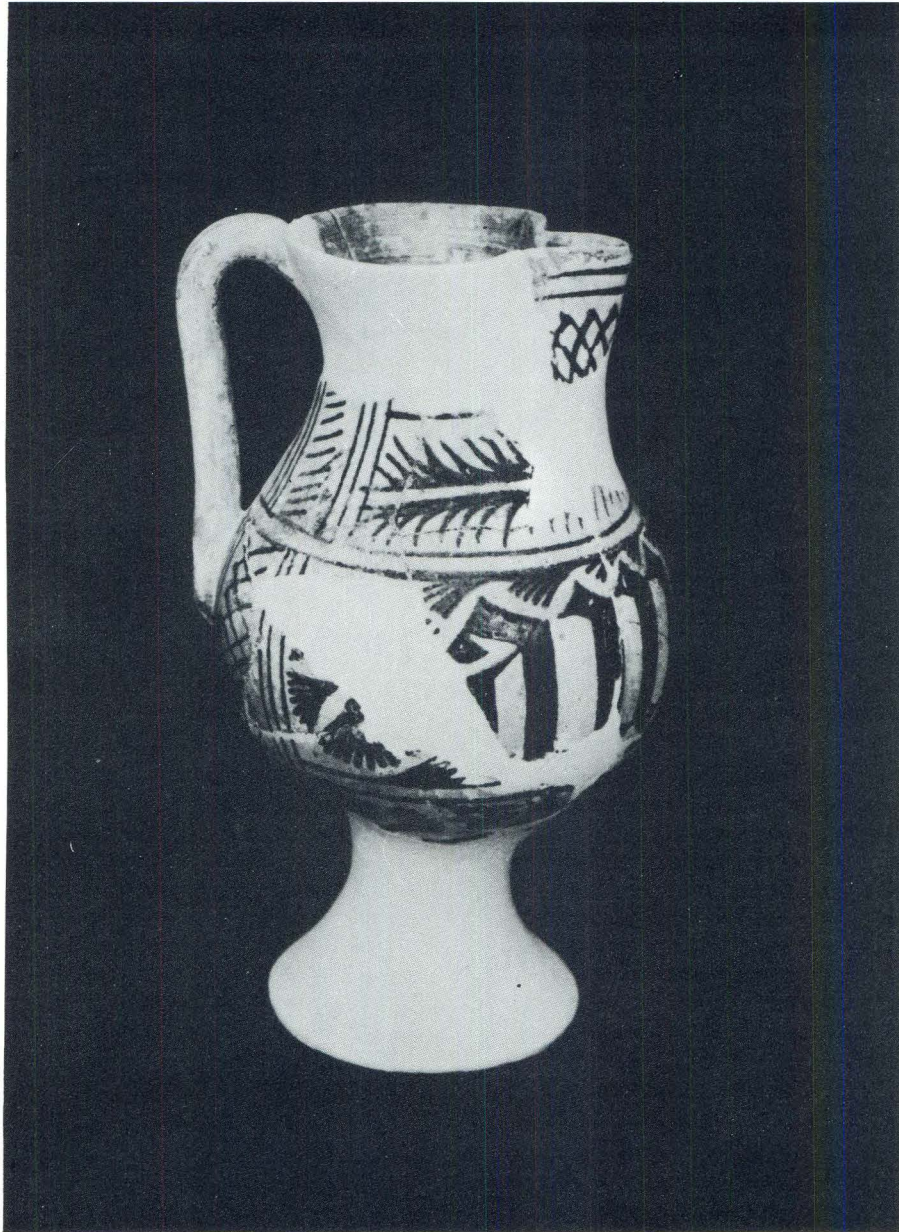
² G. Conti, *L'arte della Majolika in Italia*, 1980 sl. 3—8.

³ *Ibid*, sl. 3

Zadar, Narodni muzej, vrč 15. stoljeća

Zadar, Narodni muzej, vrč 15. stoljeća

gore do mjesta gdje su ramena i vrat. Lijevo i desno plastično su izrađene dvije ruke s jako naglašenim i širokim manžetama kratkih rukava iz kojih izlaze ruke savijene u laktu prema naprijed. Prsti na rukama, osim palca, nisu formirani. Na stražnjoj strani je široka ručka.

Među fragmentima je nađen i jedan dio u obliku petlje, koji po fakturi može pripadati samo ovom predmetu. Kako nakon rekonstrukcije vrča više nigdje nije bilo mjesta za ovaj dio, pretpostavili smo da bi mogao doći na vrh glave jer mu dimenzije loma nikako nisu odgovarale mjestu iznad ramena. Tako je hipotetično stavljen na vrh glave koje je oblik također pod znakom pitanja.

Cijeli vrč bio je gusto prekriven slikanim ornamentom, ali već smo napomenuli da mu je površina vrlo oštećena, pa je sada teško dešifrirati motiv. U svakom slučaju je stilizirani vegetabilni. Na plaštu su možda bila tri velika kruga ispunjena cvijetom, nešto tome slično na kljunu, dok se na dijelu koji predstavlja torzo ne može uopće ništa razabrati. Široke manžete rukava imaju po sebi pruge, a također su horizontalne pruge i na ručki. Crtež je rađen vrlo lijepom, zagasito tamnoplavom bojom. Jedino su ruke od lakta do šake obojene manganovom smeđom bojom, kojom su izrađene i pruge na ručki.

Ukoliko bolje osmotrimo vrč moramo opaziti da on nema otvora za punjenje tekućinom, jedino postoji kljun za izlivanje. I u tome se očitavala duhovitost majstora koji ga je izradio. Mjesto za punjenje nalazi se na donjoj strani stope. Potrebno je vrč okrenuti naopako da bi se opazio otvor duge ljevokaste cijevi što okomito prolazi kroz unutrašnjost vrča. Kad se vrč ispravi tekućina ostane na razini nižoj od vrha cijevi i ne istječe kroz dno, a može se lijevati kroz kljun.

Ovaj vrč neobičnog oblika stavili smo u zajedničku skupinu s prethodna dva po obliku stope i trbuha. Inače, ni ne računajući na njegove posebne oblike, dosta se razlikuje od njih. Kvalitet glazure, bez obzira što se sada pokazao loš u odnosu na situaciju u kojoj je proveo vrč toliko vremena, djeluje kvalitetnije i plemenitije. Kod prva dva vrča glazura je vrlo tanka i ne opaža se na vrčevima kao neki posebni sloj, dok je ovdje deblja i sjajnija. Isto tako je i vegetabilni ornament rađen s mnogo više mašte i detalja nego na prethodnima. Spomenimo još jednom upotrebljenu smeđu boju na nekim detaljima koja bi mogla pomoći pri datiranju u starije razdoblje jer je na kasnijim predmetima, otprilike poslije 1490. godine, dosta rijetko susrećemo.

Slijedeća četiri vrča već su klasičnog oblika kao i svi kasnogotički vrčevi u zbirci Kulturno-historijskog odjela Narodnog muzeja u Zadru. To su okrugli, nešto izduženi vrčevi s vrlo niskom stopom i izraženim grlom s jakim kljunom za lijevanje. Na stražnjoj strani imaju široku ručku.

Dva vrča, inv. br. 2196 i 2197 su vrlo slična. Prekriveni su bijelom glazurom sivoplavog tona i na prednjoj strani ukrašeni slikanim motivom. Motiv je vrlo jednostavan, sastoji se od okruglog vrtjenca s dva niza bobica u obliku velikih nepravilnih kaplji. Unutar jednog vijenca je nekoliko koso položenih vijugavih tankih poteza smeđe boje i širih

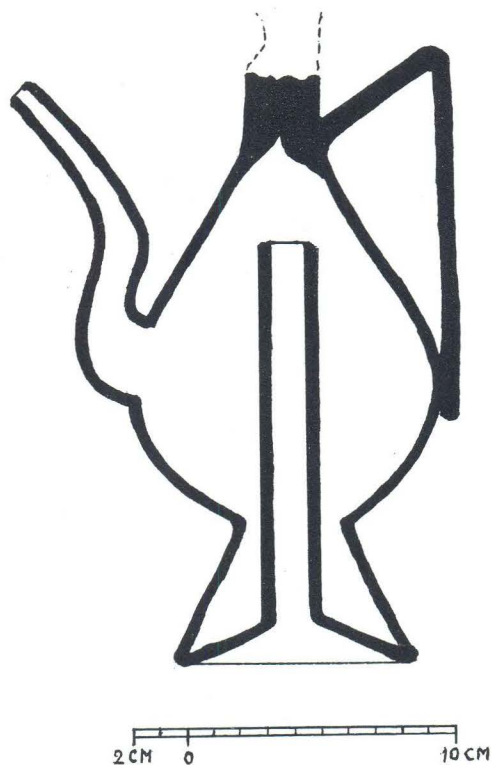

Zadar, Narodni muzej, antropomorfní vrč 15. stoljeća

poteza plave. U drugom je vrlo stilizirani biljni motiv — kao dva lista i dvije grančice.

Bobice, odnosno nepravilne točke plave boje rađene su u debelom namazu, pa su na dodir blago izbočene. Ta osobina uvrštava te vrčeve u grupu predmeta poznatih pod nazivom »zaffera in rilievo«⁴ koji su su izrađivali sredinom 15. stoljeća u Toskani, Umbriji, Laciju i Romagni.

Presjek antropomorfnog vrča

Dio predmeta ovoga tipa nije osobito lijep, jer mu je crtež dosta nespretan i neuredan, pa je takav slučaj i kod ova dva naša vrča. Napomenimo još da je uz plavu upotrijebljena i smeđa »manganese«,⁵ a kod jednog vrča u vrlo maloj količini i zelena »feracio«. Treći vrč, inv. br. 2195, oblikom i tonom glazure je isti. Razlikuje se od prva dva u tome što mu je crtež rađen isključivo u smeđoj boji. Sastoji se od vijenca istog kao kod prethodnih, samo što nedostaju plave bobice, a u sredini je nacrtan vrlo pojednostavnjeni cvijet ljiljana.

⁴ G. Liverani, *Italinische Majolika*, Köln 1960, str. 15

⁵ G. Conti, o. c., str. 12

Posljednji vrč, inv. br. 2198, iz ove zadnje skupine malo se razlikuje od prethodnih jer je gusto prekriven slikanim ukrasom od samog vrha pa do ispod sredine trbuha. Ukras se sastoji od jednog motiva variranog na nekoliko načina. To je zrakasti motiv koji jednom djeluje čisto geometrijski, a drugi puta liči na stilizirani list ili grančicu. Površina na grlu podijeljena je kosim potezima na rombove ispunjene zrakastim motivima što slijede oblik polja u kojem se nalaze. Plašt vrča ukrašen je viticom koja se uvrće u velika eliptična polja unutar kojih završava trolistom formiranim ponovno od zrakastog motiva, ali ovaj puta sličnog listićima. Prostore između zavoja vitice ispunjavaju također zrakasti motivi. Cijeli crtež rađen je sivoplavom bojom.

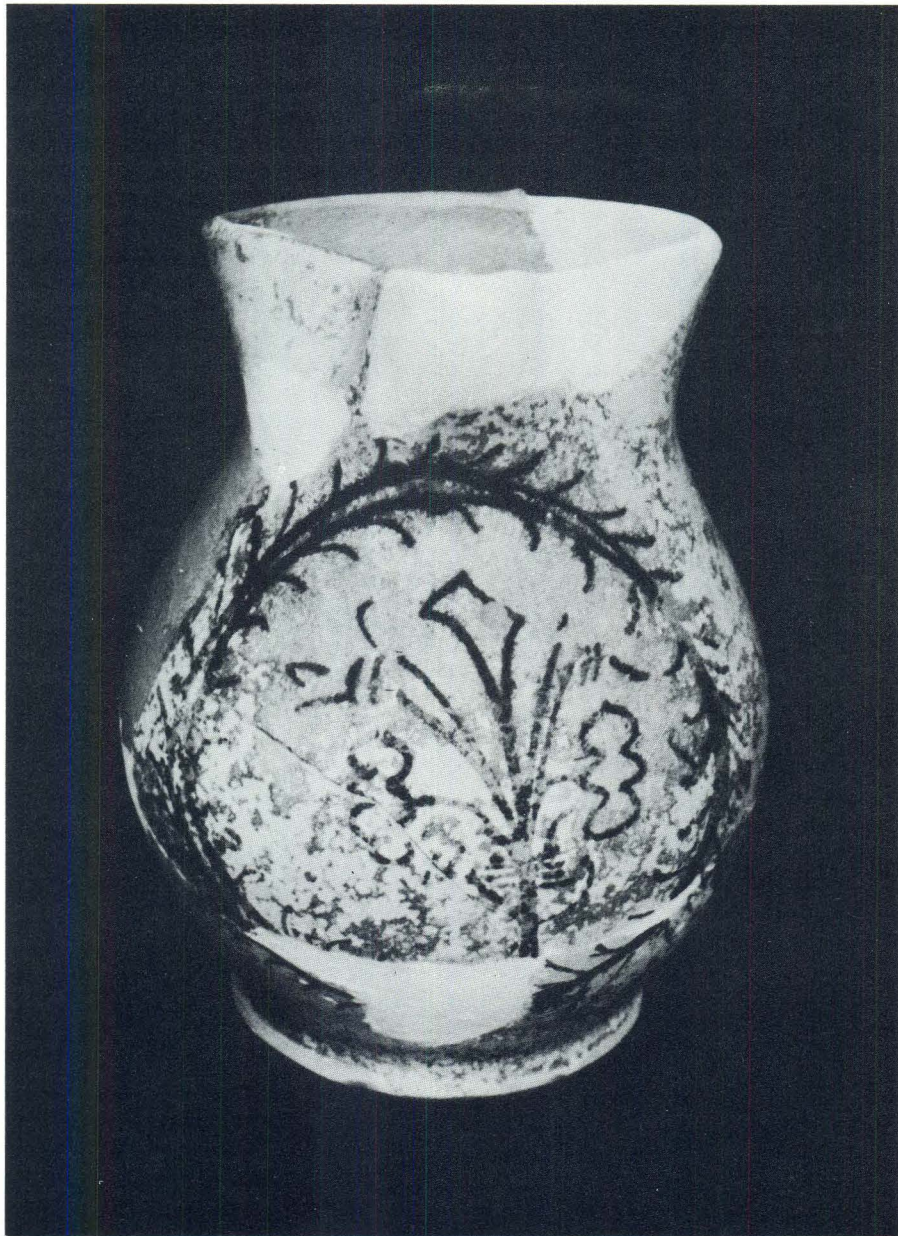
Zadar, Narodni muzej, vrčevi 15 stoljeća

Taj vrč mogli bismo smatrati kao neku vezu između vitkih vrčeva opisanih na početku i dva vrča iz grupe »zaffera in rilievo«. S prvima ima veze u ukrasu koji je rađen u istom sivoplavom tonu kao i ukras na njima, a sastoji se između ostalog i od zrakastih motiva što ih nalazimo i na vrču s cvjetovima suncokreta i na onome s natpisom AMOR. Boja je potpuno u razini glazure, a ne kao kod posljednjih u blagom reljefu. S drugom grupom veže ga oblik trbuha, stope i grla s kljunom. G. Conti datira predmete tipa »zaffera in rilievo« između 1420. i 1470. godine,⁶ a predmete sa zrakastim motivom između 1460. i 1490. godine⁷

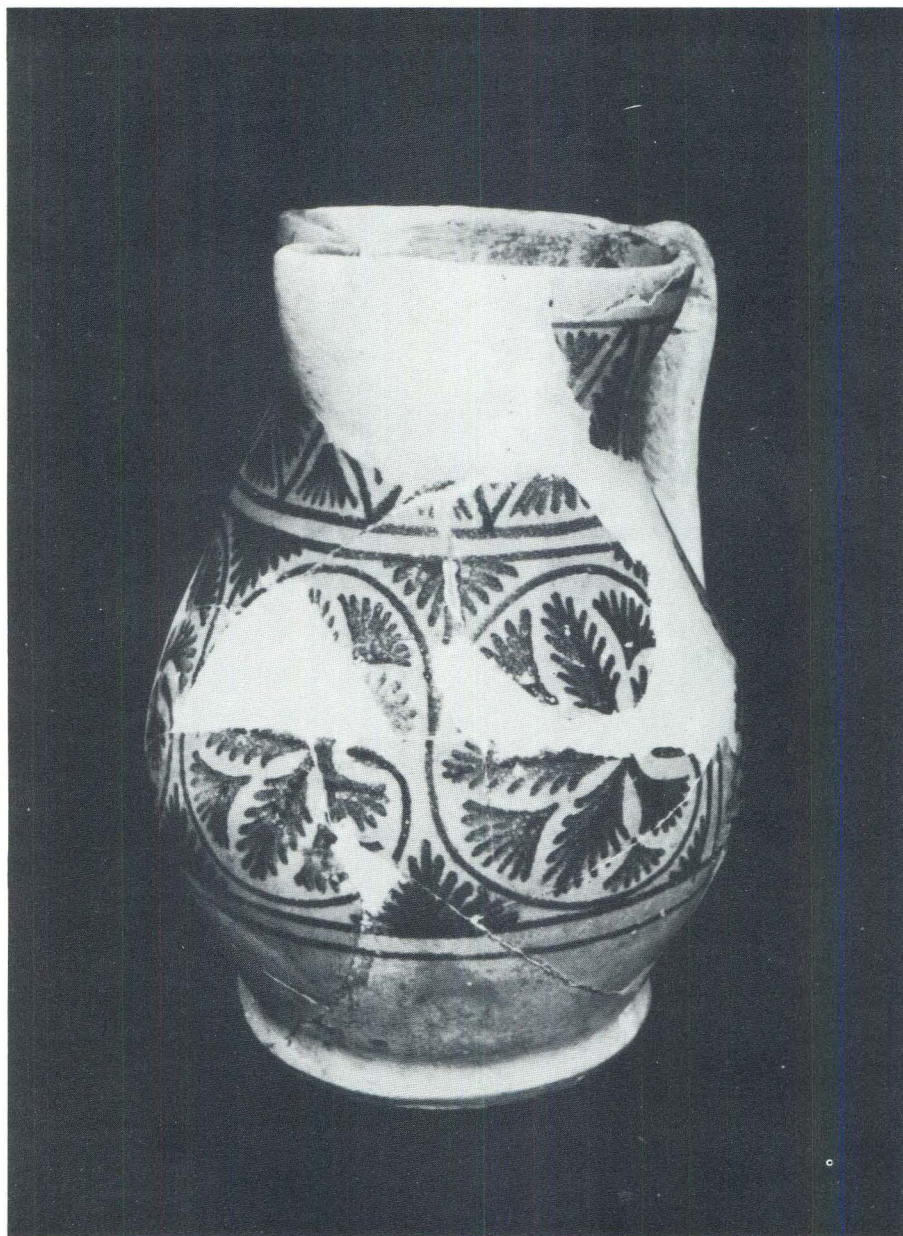
⁶ Ibidem, str. 33

⁷ Ibidem, uz sl. 96

Zadar, Narodni muzej, vrč 15. stoljeća

Zadar, Narodni muzej, vrč 15. stoljeća

i naziva ih »tipo gotico«. Ova datacija može nam za sada pomoći da cijeli nalaz datiramo u 15. stoljeće, od 1420. do 1490. godine.

Rezimirajući na kraju ovaj nalaz mišljenja sam da su predmeti izrađeni u Italiji, ali ne možemo odrediti u kojoj pokrajini. Logično misleći moglo bi se pretpostaviti da su iz kojeg jačeg keramičkog centra na obali Jadrana ili iz Romagne koja je svoje proizvode najvjerojatnije upućivala trgovinom prema jadranskim lukama. Iako je prva grupa vrčeva oblikom najsličnija arhajskim predmetima, ipak je ne datiramo tako rano, tj. u drugu polovinu 14. stoljeća nego kako smo već rekli u 15. stoljeću, isto kao i ostale vrčeve. Da li su ovima suvremeni, stariji ili možda čak mlađi, za sada ne bismo mogli reći.

QUELQUES RARES EXEMPLAIRES DE MAJOLIQUES DU XVes. DE ZADAR

Sofija Petricioli

L'auteur analyse quelques pots ayant les caractéristiques de majolique de faïence, trouvés en fragments, en 1984, lors des sondages archéologiques effectués dans le jardin du palais de l'Archevêché de Zadar.

Les pots ont été reconstitués et sont conservés au Musée national de Zadar. Trois des sept pots ressemblent beaucoup, par leur forme, aux pots archaïques d'Orvieto (XIVes.) mais, par leurs motifs décoratifs peints, on ne peut les dater avant le milieu du XVes. Parmi ceux-ci se distingue, par sa forme particulière, le pot anthropomorphe, exécuté de façon à être rempli renversé, par un entonnoir ouvert au fond du pot. En raison de son originalité s'il était mieux conservé, il pourrait faire partie du compendium sur la majolique italienne.

Deux des quatre autres pots appartiennent, par leur décor caractéristique, aux groupes »zaffera in rilievo« le troisième, très négligemment peint en brun, est de la même forme, alors que le quatrième, apparenté par sa forme aux précédents, ressemble beaucoup, par son ornementation, aux pots du premier groupe.

D'après ces caractéristiques, l'auteur considère que les pots doivent être datés, en gros entre 1420 et 1490, et qu'ils sont vraisemblablement le produit d'un atelier de céramique de Romagne ou du littoral adriatique et que, de là, ils ont été importés à Zadar.